

С. І. Василішин,

*д. е. н., доцент, професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Державний біотехнологічний університет*

ORCID ID: 0000-0001-5023-9878

В. В. Ярова,

*к. е. н., доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Державний біотехнологічний університет*

ORCID ID: 0000-0002-1742-1886

А. О. Железняк,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

спеціальності 051 "Економіка", Державний біотехнологічний університет

ORCID ID: 0000-0001-7550-1211

DOI: 10.32702/2306-6806.2022.6.46

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

S. Vasylishyn,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Accounting, Audit and Taxation, State Biotechnological University

V. Yarova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Audit and Taxation, State Biotechnological University

A. Zhelezniak,

Applicant for higher education specialty 051 "Economics", State Biotechnological University

CURRENT ISSUES OF EMPLOYMENT OF THE POPULATION OF RURAL AREAS OF UKRAINE

Статтю присвячено аналізу тенденцій, визначенню факторів і актуальних проблем зайнятості населення сільських територій України. Проаналізовано динаміку рівня зайнятості населення України за типом місцевості й охарактеризовано передумови напруженості на сільському ринку праці. Установлено прояви факторів зайнятості макро-, мезо- та мікрорівня з їх диференціацією на демографічну (депопуляція, міграція), економічну та соціальну складові. Проведено порівняння показників природного і механічного руху населення України за типом місцевості, також виявлено тенденції механічного руху і трудової міграції працівників. Порівняно динаміку рівня оплати праці за різними видами економічної діяльності та вказано на її невисокий рівень на відміну від інших європейських країн, особливо для зайнятих у сфері сільського господарства. Доведено важливість відродження тваринницької галузі у контексті формування зайнятості селян та розвитку аграрного виробництва. Визначено соціальні фактори зайнятості і їх проблемні аспекти в контексті подолання безробіття. Наведено комплекс заходів, що сприятимуть зайнятості населення сільських територій у сучасних умовах постпандемічної кризи.

The article is devoted to the analysis of tendencies, definition of factors and actual problems of employment of the population of Ukrainian rural areas. The dynamics of the level of employment of the population of Ukraine by type of locality is analyzed and the preconditions of tension in the rural labor market are characterized. Manifestations of macro-, meso- and micro-level employment factors with their differentiation into demographic (depopulation, migration), economic and social components have been identified. The indicators of natural and mechanical movement of the population of Ukraine by type of settlements are compared, the tendencies of mechanical movement and labor migration of workers are also revealed. The dynamics of the level of wages by different types of economic activity is compared and its low level is indicated in contrast to other European countries, especially for those employed in agriculture. The importance of the revival of the livestock industry in the context of the formation of peasant employment and the development of agricultural production is proved. The social factors of employment and their problematic aspects in the context of overcoming unemployment are identified.

It is determined that Ukraine, which is in a transitional stage of its development and is forced to overcome the consequences of deep economic crises caused by both the geopolitical situation and the COVID-19 pandemic, has a strategically important task — to preserve the available human capital of Ukrainian rural areas. It was found that the long-term reform of socio-economic development of the state did not solve the problems of employment in rural areas. As a result, there is a significant outflow of rural population to cities or abroad in search of a decent job and a better life. A set of measures to promote employment in rural areas in the current post-pandemic crisis is presented.

Ключові слова: зайнятість, сільські території, безробіття, ринок праці, міграція, депонуляція, COVID-19.
Key words: employment, rural areas, unemployment, labor market, migration, depopulation, COVID-19.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зайнятість населення традиційно є одним з найважливіших індикаторів рівня соціально-економічного розвитку будь-якої країни, а також запорукою зростання потенціалу економіки на національному та глобальному рівнях. Крім цього, зайнятість формує особисті доходи домогосподарств і їх спроможність забезпечувати особисті та суспільні потреби.

Загострення геополітичних ризиків в Україні, починаючи із 2014 р., і, як наслідок, зростання інфляції, погіршення інвестиційного клімату, зниження доходів населення, недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури в комплексі стали причиною збільшення трудової міграції українців до країн ЄС. Поруч із цим глобальна пандемія COVID-19 і тривалі локдауни спричинили масове звільнення значної кількості працівників, зайнятих у важливих галузях національної економіки. Без сумніву, безпрецедентний вплив COVID-19 на ринок праці є відчутним у високорозвинених країнах, але особливо негативні наслідки має для країн з перехідною чи низькорозвинутою економікою. При цьому глибока постпандемічна економічна криза буде відчутною ще тривалий час, збільшуючи, зокрема, показники безробіття.

Проблема зайнятості є особливо важливою для сільських територій України, оскільки саме зайнятість є джерелом задоволення життєво необхідних благ та формування доходів селян, а інколи навіть вирішальним чинником при виборі місця проживання населення. Хоча започатковані понад 20 років тому соціально-економічні трансформації села та АПК не сприяли зростанню рівня зайнятості і не продемонстрували недосконалість державної політики щодо розвитку сільських територій. У поєднанні із низкою інших об'єктивних обставин, а також відсутністю системного дієвого підходу щодо розвитку українського села ці недостатньо ефективні трансформації спричиняють зростання безробіття, трудову міграцію та відтік населення із сільських територій, особливо молоді.

У XXI ст. стає дедалі важче забезпечувати продуктивну зайнятість для широких верств населення, тому питання сприяння економічному розвитку, створення нових продуктивних робочих місць, справедливого регулювання доходів, посилення відповідальності і подолання корупції є першочерговим соціальним завданням держави для збереження людського капіталу [1].

Отже, стратегічна значимість і актуальність питань регулювання зайнятості сільського населення пов'язана з необхідністю збереження наявного трудового потенціалу українського села, забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку сільських територій в умовах невизначеності і долання наслідків економічних криз.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематику регулювання зайнятості і шляхи подолання безробіття, зокрема на сільських територіях, розглянуто в працях багатьох науковців, серед яких

Е. Форсайт (Eliza Forsythe), Л.Б. Кан (Lisa B. Kahn), Ф. Ланге (Fabian Lange), Д. Віцер (Davi Wiczer) [2], В. Колодзейчак (Włodzimierz Kolodziejczak) [3], К.А. Коуч (Kenneth A. Couch), Р.В. Ферлі (Robert W. Fairlie), Х. Сюй (Huanan Xu) [4], Я. Хьоріш (J. Horisch) [5], О. Грішнова [1], В. Дієсперов [6], А. Дюк [7] Е. Лібанова та О. Позняк [8], А. Колот та О. Герасименко [9], Г. Краєвська [10], Г. Кукель, В. Роледерс, І. Семчук [11], М. Малік та В. Мамчур [12], О. Могильний, М. Козак [13; 14], Н. Патика та О. Нартюк [13; 15], С. Слюсар [16], В. Ткачук [17; 18], В. Шебанін і Ю. Кормишкін [19] та ін.

Економічна криза в Україні і в допандемічний період, і в постпандемічних умовах згубно позначається на зайнятості в країні. Нині безробіття стає неодмінним елементом життя України, що впливає не тільки на соціально-економічну, а й політичну ситуацію в державі. Безробіття у нашій країні набуло масового характеру і несе реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя [16].

Характерними рисами зайнятості сільського населення України є: зменшення чисельності сільського населення, у тому числі економічно активного, деформація його вікової структури — збільшення частки осіб пенсійного віку, диспропорція кон'юнктури сільських ринків праці, дефіцит якісних робочих місць, відсутність розвинутої соціальної інфраструктури, звуження сфери сільськогосподарської праці, зміни в структурі сільськогосподарського виробництва, низький рівень оплати праці тощо [15]. Указуючи на негативні соціально-економічні наслідки сировинної орієнтації аграрного сектора України, О. Могильний та М. Козак наголошують, що "кількість незахищеної зайнятості сільського населення критична і загрожує національній безпеці держави, якщо й далі ігнорувати життєво важливі конституційні права та свободи цієї категорії громадян України, особливо соціальну незахищеність і освітню дискримінацію за місцем проживання" [14, с. 28].

В умовах пандемії держава і місцеві органи влади ще більше віддалилися від життєво важливих проблем самозайнятих осіб сільської місцевості. Наростає соціальна відчуженість унаслідок погіршення всього спектра соціально-трудова відносин [13]. Пандемія змушує нас проаналізувати, як наші власні дії та рішення сьогодні можуть вплинути на майбутні рішення або збільшити можливі довгострокові витрати [5].

Науковцями проведено глибокі дослідження, завдяки яким розроблено вагомі практичні рекомендації щодо регулювання зайнятості, проте існують дискусійні питання, пов'язані з оцінкою факторів та проблемних аспектів зайнятості сільського населення в контексті сучасних викликів постпандемічного світу, які потребують глибшого аналізу та наукового обґрунтування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз тенденцій, установлення факторів і актуальних проблем зайнятості населення сільських територій України.

Таблиця 1. Динаміка рівня зайнятості населення України за типом місцевості у 2010–2021 рр.*

Роки	Рівень зайнятості населення (у середньому за період, у % до загальної кількості населення)					Рівень безробіття населення за методологією МОП (у середньому за період, у % до робочої сили**)				
	усього	у т.ч. міська місцевість		сільська місцевість		усього	у т.ч. міська місцевість		сільська місцевість	
		%	відх. (+; -) від поп. року	%	відх. (+; -) від поп. року		%	відх. (+; -) від поп. року	%	відх. (+; -) від поп. року
2010	58,5	56,8	-	62,7	-	8,1	8,6	-	7,1	-
2011	59,2	57,6	+0,8	63,0	+0,3	7,9	8,0	-0,6	7,5	+0,4
2012	59,7	58,5	+0,9	62,7	-0,3	7,5	7,6	-0,4	7,4	-0,1
2013	60,3	58,9	+0,4	63,5	+0,8	7,2	7,1	-0,5	7,3	-0,1
2014	56,6	56,9	-2,0	55,9	-7,6	9,3	9,2	+2,1	9,5	2,2
2015	56,5	57,4	+0,5	55,1	-0,8	9,1	9,0	-0,2	9,4	-0,1
2016	56,3	57,0	-0,4	54,9	-0,2	9,3	9,2	+0,2	9,7	+0,3
2017	56,1	56,9	-0,1	54,4	-0,5	9,5	9,3	+0,1	9,9	+0,2
2018	57,1	58,1	+1,2	55,0	+0,6	8,8	8,6	-0,7	9,2	-0,7
2019	51,7	53,1	-5,0	48,9	-6,1	8,2	8,0	-0,6	8,6	-0,6
2020	49,9	51,2	-1,9	47,1	-1,8	9,5	9,1	+1,1	10,3	+1,7
2021	49,3	50,5	-0,7	46,7	-0,4	9,8	9,5	+0,4	10,6	+0,3

* За січень-грудень кожного року.

** До 2019 р. — економічно активне населення.

Джерело: розраховано за даними Держстату України.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічним підґрунтям дослідження є системний підхід до аналізованих явищ та процесів, а також базисні положення діалектичного методу пізнання, зокрема індукція та дедукція (під час диференціації факторів зайнятості населення сільських територій, а також обґрунтування шляхів її регулювання). Також для досягнення поставленої мети використано абстрактно-логічний та монографічний методи (під час визначення проблемних аспектів зайнятості населення сільських територій); аналізу і синтезу, розрахунково-конструктивний метод та метод порівняння (під час оцінки тенденцій зайнятості і факторів, які її формують). Інформаційною базою дослідження слугували офіційні дані Державної служби статистики України, наукові праці, авторські спостереження та розрахунки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблема розвитку українського села є однією з найбільш важливих у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави та в умовах зростаючої механічної і трудової міграції сільського населення до міст та за кордон. Реальність доводить, що основними недоліками урбаністичних процесів є зростання вартості життя у містах та безробіття, посилення злочинності і відходів життєдіяльності населення. Водночас історичний поступ України свідчить, що у найскладніші часи саме завдяки селянам нація була в змозі прогнати себе та відновити свій потенціал.

Сільські території — це багатофункціональне соціально-просторове утворення, яке існує як синергетична єдність людського, природного та економічного потенціалів з притаманними їм характеристиками: переважання відкритого природного простору над забудовами, традиційний сільський уклад людського життя та первинна переробка ресурсів у товар або послугу для задоволення власних потреб та розвитку [20]. Низька місткість ринку праці у сільських населених пунктах зумовлює необхідність пошуку роботи не за місцем проживання та фінансових витрат, пов'язаних із цим: на транспорт, житло, додаткові витрати на харчування. Як наслідок, сільське середовище проживання оцінюється як не здатне забезпечити засоби до існування, що впливає на міграційні та репродуктивні настанови сільського населення [10].

У 2020 р. у сільській місцевості України проживало 12763 тис. осіб, із них працездатного віку (15–64 роки) — 80,8 % (10314,9 тис. осіб). Із цього числа робоча сила

(економічно активне населення) становила 57,3 %, з них в економіці було зайнято 46,7 %, а безробітними були 10,6 % (табл. 1). Порівняно з міськими поселеннями частка економічно активного населення у селі нижча, а безробіття вище.

До 2019 р. у статистичній термінології для відображення чисельності населення віком від 15 до 70 років вживали поняття "економічно активне населення". Згідно з методологією Державної служби статистики України з 2019 р. введено термін "робоча сила". До її складу включають чоловіків та жінок у віці 15 років і старше, які протягом обстежуваного періоду забезпечували пропозицію робочої сили на ринку праці. Це і зайняте, і безробітне населення.

Згідно з табл. 1, в економіці країни офіційно була зайнята приблизно половина всього населення — 49,3%. Середній рівень зайнятості за 2010–2021 рр. (12 років) становив 56 % і фактично не відрізнявся залежно від типу місцевості. Різницю простежували під час аналізу ступеня коливання рівня зайнятості за досліджуваний період. При однакових середніх значеннях показник варіації рівня зайнятості населення у міських поселеннях становив 5 %, у сільській місцевості — 11 %.

Зауважимо, що такий рівень сільської зайнятості отримано за рахунок того, що до числа зайнятих відносять членів особистих селянських господарств (самозайняте населення). Можна припустити, що відсоток зайнятості сільського населення є набагато нижчим, якщо врахувати неповний робочий день, вимушені відпустки, неможливість стати на облік у службі зайнятості через наявність земельних паїв.

Напруженість на сільському ринку праці України викликана зменшенням обсягів виробництва, знищенням галузі тваринництва, орієнтацією більшості підприємств на виробництво високорентабельних видів продукції рослинництва (а саме — зерна і насіння соняшнику), витісненням з ринку трудомісткої сільськогосподарської продукції (овочі, ягоди, фрукти), закриттям цукрових заводів і суттєвим зменшенням посівних площ під коліс високорентабельним цукровим буряком, зміною структури товарної продукції господарств усіх форм власності, сезонністю сільськогосподарського виробництва (у зимовий період працівники фактично безробітні) тощо. Наслідком цього стали: відсутність вакантних робочих місць, тіньова зайнятість, вимушена неповна зайнятість населення у фермерських господарствах, високий рівень самозайнятості у власних господарствах, міждержавна трудова міграція найбільш працездатної робочої сили.

Ситуація, що склалася сьогодні у сфері зайнятості сільського населення, катастрофічна. Руйнівним наслідком економічної кризи стала різка зміна умов і рівня життя сільського населення: зниження доходів, зростання безробіття, особливо у прихованій формі. Криза охопила не тільки економіку і соціальну сферу, а й усі рівні сільського соціуму [11]. Реальне безробіття визначається двома основними групами факторів, які впливають на співвідношення між попитом і пропозицією робочої сили: 1) фактори оплати праці — розмір заробітної плати, премії, гарантовані пільги працівникам, рівень оподаткування праці та інші, які впливають на вартість робочої сили та реальну заробітну плату; 2) фактори, не пов'язані з оплатою праці (в основному, включаючи людський капітал, економічні умови, бізнес-цикли, що впливають на різні галузі економіки та міжнародну торгівлю, правове регулювання, рівень ВВП і темпи його зростання) [3].

На нашу думку, проблема зайнятості і зростання рівня безробіття на сільських територіях пов'язана з рядом факторів макро-, мезо— та мікрорівня, які доцільно диференціювати на демографічну (депопуляція, міграція), економічну та соціальну складові. Зупинимося на їх проявах та характеристиках.

I. Депопуляція населення

Зазначені тенденції скорочення зайнятості сільського населення спостерігаються на фоні негативних демографічних процесів, які відбуваються і в Україні в цілому, і в окремих її регіонах. Демографічна безпека становить основу соціальної безпеки країни. За оцінками Державної служби статистики України, станом на початок 2021 р. чисельність населення країни сягала 41,9 млн осіб. За період з 2010 р. вона скоротилася на 3,9 млн осіб. У середньому за рік населення зменшувалося на 0,89 %. Це один з найвищих показників і у світі, і серед країн Європи. За середньорічним темпом скорочення населення Україна вже давно посідає одне з найперших місць у світі.

Трагедія є ще більш відчутною, коли ми проводимо аналіз тенденцій зміни населення за типом місць проживання. У таких розрахунках віддаємо перевагу використанню відносних показників інтенсивності руху населення, оскільки саме вони дають змогу співвіднести абсолютні показники приросту і чисельності населення. Якщо середньорічний темп скорочення міського населення становить $-0,79\%$, то сільського населення $-1,1\%$. Отже, темпи зменшення сільського населення вищі в 1,4 рази. Основними причинами депопуляції в Україні є старіння населення, висока смертність і низька народжуваність.

Можна припустити, що фактична ситуація ще гірша, оскільки ми користуємося даними офіційної статистики щодо поточного обліку народжень, смертей і міграцій. Справжню ситуацію щодо чисельності населення України показав би перепис населення, останній з яких проводили у 2001 р.

Не викликають оптимізму і відносні показники координатії, які характеризують співвідношення міського і сільського населення. Хоча у середньому по Україні на одного сільського жителя припадає приблизно 2,2 особи городян, у східних областях (Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Харківська) цей показник коливається від 4 до 10 осіб. Такі цифри були б позитивними, якби свідчили про автоматизацію процесів у сільському господарстві чи використання новітніх технологій. Проте це не завжди так.

Важливою групою показників, які впливають на формування продуктивної зайнятості, є статеві-вікова структура населення. Для того, щоб відобразити процеси, що відбуваються в цій області, скористаємося відносними показниками: коефіцієнтом демографічного навантаження на 100 осіб постійного населення, коефіцієнтом пенсійного навантаження. У 2020 р. в Україні на 100 осіб постійного населення припадало 48 осіб віком 15—64 роки, у тому числі дітей до 15 років —

22,6 особи. Коефіцієнт пенсійного навантаження становить 25 осіб, тобто на 100 осіб працездатного населення припадало 25 осіб віком 65 років і старше. Якщо порівняти цей показник із рівнем високорозвинутих країн світу, то у нас він значно нижчий. Наприклад, у Японії він становить 47 осіб, Фінляндії — 36 осіб, Швеції — 33 особи. Треба звернути увагу на те, що в цих країнах збільшення чисельності осіб старшого віку відбувається за рахунок високого рівня життя, яке, зокрема, проявляється у якості медичного обслуговування і збільшенні тривалості життя.

Крім показників відтворення населення, важливим чинником, що формує сучасні тенденції зайнятості, є механічний рух населення. Одразу зауважимо, що через відсутність даних маємо проблему в об'єктивному аналізі міграційних процесів. Востаннє статистичний збірник "Міграція населення" було видано Державною службою статистики України у 2013 р. Зараз у статистичному щорічнику України міграцію населення за регіонами відображено в одній таблиці розділу "Населення і міграція", у якій інформацію сформовано за даними реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання, які надають органи реєстрації.

Більш-менш розгорнуту інформацію щодо міграції можна почерпнути з демографічного щорічника "Населення України", розділ 6 якого називається "Міграція". Але інформація, знов-таки, базується на статистичній розробці інформації талонів зняття з реєстрації місця проживання в Україні, а також талонів реєстрації місця проживання, які надає Міністерство внутрішніх справ України для розроблення статистики прибуття за всіма видами переміщень населення. За 2010—2020 рр. абсолютна чисельність міського населення, яке виїхало за межі країни (з реєстрацією місця проживання), збільшилася майже у 2 рази, чисельність сільського населення — у 1,5 рази.

У табл. 2 узагальнено показники природного і механічного руху населення України за типом місцевості.

Динаміка показників природного руху населення України за період незалежності (табл. 2) підтверджує раніше зроблений висновок про негативні тенденції відтворення населення і по міських поселеннях, і по сільській місцевості. Депопуляція, тобто постійне зменшення абсолютної чисельності населення України, спричинена перш за все високим рівнем смертності, що становить загрозу для демографічного стану і сталого розвитку країни. У 2021 р. в Україні померло 714263 особи, що становить 17,4‰ на 1000 осіб наявного населення. При такому середньому рівні коефіцієнт смертності у Сумській області досягає позначки 20,6‰, Хмельницькій області — 21‰, Чернігівській області — 25,5‰. У таких адміністративних районах Харківської області, як Ізюмський, Куп'янський, Нововодолазький, Харківський, він коливається від 20 до 23‰.

II. Міграція населення

Роль міграції для розвитку визнано міжнародною спільнотою у Декларації ООН "Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку до 2030 року". Скорочення кількості населення України залежно від міграційних процесів становить близько 1/3 частини загального обсягу кількісних втрат. Тенденції механічного руху міського і сільського населення України різняться і за абсолютним значенням, і за напрямом. Зокрема, по міській місцевості чисельність прибулого населення за всіма потоками міграції (у т.ч. міждержавна) перевищує кількість вибулого населення. Коефіцієнт інтенсивності прибуття більший за коефіцієнт інтенсивності вибуття, тому коефіцієнт міграційного приросту має додатний знак і становить з розрахунку на 10000 осіб 12 0/000. По сільській місцевості відбувається міграційне скорочення, оскільки коефіцієнт чистої міграції має від'ємне значення і становить 8 0/000 на 10000 наявного населення. Такі розбіжності спостерігаються протягом досить тривалого періоду і є сталими для України.

Таблиця 2. Показники природного і механічного руху населення України у 1991–2020 рр. за типом місцевості

Чисельність наявного населення		Загальні коефіцієнти приросту (скорочення) чисельності населення, на 1000 осіб наявного населення		Роки	Чисельність наявного населення		Загальні коефіцієнти приросту (скорочення) чисельності населення, на 1000 осіб наявного населення	
млн осіб	у % до поперед. року	природний приріст, скорочення (-)	міграційний приріст, скорочення (-)		млн осіб	у % до поперед. року	природний приріст, скорочення (-)	міграційний приріст, скорочення (-)
Міське населення					Сільське населення			
35,1	-	1,1	5,3	1991	16,9	-	-4,6	-2,1
35,1	100,1	-4,8	-4,9	1995	16,6	98,5	-8,0	2,4
33,3	94,9	-6,6	-5,7	2000	16,1	96,9	-9,6	3,3
32,0	96,0	-5,9	1,8	2005	15,3	94,9	-11,1	-3,4
31,5	98,5	-3,3	0,7	2010	14,4	94,5	-6,7	-0,4
29,7	94,1	-2,8	0,7	2015	13,3	91,8	-6,7	1,0
29,3	98,6	-5,5	2,3	2019	12,9	97,3	-8,7	-1,6
29,1	99,6	-7,3	1,2	2020	12,8	99,0	-9,6	-0,8

Джерело: розраховано за даними Держстату України [21].

За різними оцінками, за межами України працюють і проживають 5–10 млн українців (у тому числі 2 млн українців молодого віку). Понад 80 % трудових мігрантів їдуть за кордон тому, що не мають змоги заробити на життя в Україні. Середньомісячний заробіток одного трудового мігранта-українця — приблизно 930 дол. США (середня зарплата в економіці України у 2021 р. становила 515 дол. США).

III. Економічні фактори

В Україні маємо надвисоку зайнятість у сільському господарстві — 15,3 % — галузі, яка є низькопродуктивною, трудомісткою, низькооплачуваною порівняно з іншими видами економічної діяльності. По країнах Європи ситуація зовсім інша і питома вага зайнятого населення по галузях розподіляється таким чином: сільське господарство — 3,1 %, промисловість — 23,3 %, сфера послуг — 73,6 %.

У структурі зайнятості населення України у виробничій сфері нині переважає оптова та роздрібна торгівля (22,9 %), сільське господарство (17 %), промисловість (14,8 %), будівництво (4,2 %). Далі йдуть освіта (8,7 %), управління й оборона (5,3 %), інформація і телекомунікації (1,8 %), фінансова і страхова діяльність (1,3 %) (рис. 1).

За 2010–2020 рр. структура зайнятості населення зазнала суттєвих змін. Зросла частка працівників сільського господарства, мисливства, лісового господарства (на 11,8 %, або майже у 3 рази), торгівля (на 12,4 %, або у 2,1 рази). Значно скоротилася частка зайнятих у промисловості (на 9,3 %; з першого місяця у рейтингу галузей, що забезпечували людей роботою, вона перемістилася на третє), освіти (на 5 %), фінансовій і страховій діяльності (на 1,2 %). Найбільш стабільною у цьому відношенні виявилася галузь "будівництво", у якій питома вага зайнятого населення за 20 років не змінилася і становить приблизно 4,3 %.

Структурні зміни в економіці держави вимагають проведення продуманої державної політики з раціонального управління трудовими ресурсами, забезпечення їх зайнятості, перепідготовки кадрів тощо.

У сучасному українському селі аграрне виробництво перестало бути головним джерелом зайнятості. Кількісно зайнятість у сільському господарстві складається з трьох секторів — сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств і господарств населення. У структурі грошових доходів домогосподарств України, які проживають у сільській місцевості, частка доходів від самозайнятості, продажу сільськогосподарської продукції за три останні роки коливається від 14 до 17 %.

Водночас основним економічним фактором, що поруч з розвитком виробництва формує зайнятість, є рівень оплати праці, здатної задовольнити поточні потреби працівників та формувати їх добробут у майбутньому.

Особливість процесів формування витрат на оплату праці зумовлена двоїтим характером самого показника "оплата праці", який, будучи мотивувальним, стимульовальним фактором виробництва, одночасно є статтею операційних витрат підприємства. З одного боку, заробітна плата є домінуючим джерелом доходів найманих працівників та запорукою нормальної життєдіяльності їх та членів їх сімей. З другого боку, для роботодавців оплата праці є невід'ємною статтею витрат виробництва, виконуючи водночас функцію мотивації працівників до зростання продуктивності праці та розвитку виробничих показників підприємств [22].

Україна разом з Албанією і Молдовою належить до трійки найбільш бідніших країн Європи. У 2021 р. середньомісячна заробітна плата по економіці України становила 14018 грн (455€). Для порівняння, заробітна плата за місяць у Болгарії становить 944 €, Польщі — 1504 €, Словаччині — 1696 €, Австрії — 4400 €, Німеччині — 4640 €. Результатом такої різниці у рівні доходів є масштабна зовнішня, циркулярна (зворотна) трудова міграція. Неприємний парадокс української дійсності полягає в тому, що бідним є висококваліфіковане зайняте населення. Працююча людина не здатна нормально відтворити себе на ті кошти, які їй як найманому працівнику сплачує роботодавець. І одним з критеріїв бідності є рівень заробітної плати. Для аналізу динаміки заробітної плати в економіці України за 11 років, з метою усунення впливу інфляційних процесів, її розмір було перераховано за курсом долара США станом на 1 січня поточного року (табл. 3).

Приведення динамічного ряду доходів населення до зіставлюваного вигляду за допомогою перерахунку за-

Рис. 1. Структура зайнятого населення України за видами економічної діяльності у 2020 р., %

Джерело: побудовано за даними Держстату України [21].

робітної плати в долари США показало, що за 2010—2021 рр. вона зросла не у 5 разів, а у 2,4 раза. Протягом досліджуваного періоду спостерігали її зростання в середньому за рік не на 26,5%, а лише на 9%.

За рівнем середньомісячної заробітної плати штатних працівників галузь сільського господарства є однією із трьох галузей (разом з освітою та охороною здоров'я), які в рейтингу заробітних плат за видами діяльності займають останні місця. У 2021 р. реальна заробітна плата в аграрному секторі була лише 435 \$ США. Заробітна плата в сільському господарстві завжди була нижчою за середній рівень по економіці України. Позитивним є лише те, що цей розрив поволі скорочується: у 2010 р. він становив 34,8%, у 2021 р. — 12,3%. У середньому за 2010—2021 рр. це відставання становило 20%. Маємо значний рівень диференціації оплати праці у розрізі видів діяльності. Порівняно з місячним рівнем доходів по галузі "фінансова і страхова діяльність", у сільському господарстві вона менша майже вдвічі, порівняно з промисловістю — на 17%.

Низький абсолютний і відносний рівень витрат на оплату праці і відрахувань на соціальні заходи у структурі операційних витрат, сільськогосподарських підприємств, масштабна тінізація трудових відносин (зокрема, зарплат) спричинюють відсутність мотивації як у роботодавців до запровадження сучасних, нових технологій, так і у найманих працівників до підвищення продуктивності праці.

Окрема роль у забезпеченні сільських жителів роботою, у підвищенні соціальної відповідальності аграрного бізнесу належить галузі тваринництва. Трагедія розвитку тваринництва і бідності українського селянства мають стовідсоткову кореляційну залежність. Показемо це на прикладі Харківської області. У 2000 р., на початку аграрних реформ, у 538 сільськогосподарських підприємствах працювало 116706 осіб, з них 56,4% — у тваринництві. У 2010 р. у тій же кількості господарств було зайнято вже лише 26732 особи (менше у 4,5 раза), у тому числі у тваринництві — 35,4%. Ще через сім років, у 2016 р., кількість сільськогосподарських підприємств зросла до 556, а чисельність працюючих зменшилася до 23282 осіб. У тваринництві було зайнято лише 26,5% працюючих. Отже, за 17 років середньооблікова чисельність штатних працівників зменшилася у 5 разів, у тому числі працівників галузі рослинництва — на 66,7%, працівників галузі тваринництва — майже у 10 разів. Якщо у 2000 р. на 100 працівників галузі землеробства припадало 129 працівників тваринництва, то у 2016 р. — лише 36 осіб.

Подальший такий аналіз став неможливим, тому що з 2017 р. було суттєво скорочено форму статистичної звітності "Основні економічні показники роботи сільськогосподарського підприємства" (ф. 50-с.г.), а разом із цим скасовано випуск статистичного бюлетеня, у якому відображалися економічні показники виробництва продукції сільського господарства. Прогнозування показника зайнятості методом екстраполяції ряду динаміки за степеневу функцією $y_t = 31,872x^{-0,238}$ (коефіцієнт достовірності апроксимації $R^2=0,853$) дозволяє припустити 30%-й рівень зайнятості працюючих у тваринництві у 2025 р.

Негативні тенденції зайнятості населення сільських територій України є результатом застарілої соціальної, політичної та економічної моделей розвитку суспільства в цілому. Перетворення країни у сировинний придаток високорозвинених країн не дає змоги досягти високих

Таблиця 3. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності в Україні за 2010—2021 рр.*

Види економічної діяльності	2010 р.		2015 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	дол. США	у % до рівня по економіці	дол. США	у % до рівня по економіці	дол. США	у % до рівня по економіці	дол. США	у % до рівня по економіці	дол. США	у % до рівня по економіці
Сільське, лісове та рибне господарство	184	65,2	210	78,9	320	84,4	412	84,2	435	87,7
Промисловість	323	114,5	304	114,2	426	112,3	539	110,2	527	106,3
Оптова та роздрібна торгівля	238	84,3	298	111,9	390	102,9	476	97,4	477	96,2
Транспорт та складське господарство	332	117,6	295	110,9	423	111,5	505	103,2	489	98,7
Фінансова і страхова діяльність	588	208,5	546	205,1	691	182,3	860	175,9	848	171,0
Державне управління й оборона	343	121,5	278	104,4	534	140,9	694	142,0	674	135,8
Освіта	236	83,7	199	74,7	294	77,5	391	80,0	418	84,3
Охорона здоров'я	202	71,8	179	67,4	254	66,9	374	76,4	411	82,8

*За офіційним курсом НБУ на 01.01 кожного року.

Джерело: побудовано за даними Держстату [21] та НБУ [23].

результатів. Серед економічних важелів рішення питань продуктивної зайнятості населення сільських територій можна виділити такі: модернізація національної економіки на засадах інноваційності й ефективного використання потенціалу людини; відновлення зв'язків між працею, її результатами і доходами; детінізація економічної діяльності; підвищення рівня соціального захисту громадян країни, перегляд базових соціальних стандартів; розвиток та інтенсифікація сільськогосподарського виробництва; відновлення промислового потенціалу країни; задіяння податкового інструментарію подолання бідності в Україні.

IV. Соціальні фактори

На початку 1991 р. у загальній кількості адміністративно-територіальних одиниць України нараховували 28845 сільських населених пунктів. На початок 2020 р. їх стало 28376, тобто на 469 менше. Знелюднення і зникнення багатьох сіл є результатом тривалого за часом, низького рівня розвитку соціальної інфраструктури на селі, недооцінки ролі соціальних факторів у забезпеченні сталого розвитку країни. Рівень охоплення сільських дітей закладами дошкільної освіти в Україні на 28% нижчий, ніж у міських поселеннях, і становить лише 40%. Погано сформована соціальна інфраструктура села, розбіжності між рівнем життя жителів міст і сіл впливають на культурне, психологічне, духовне формування сільських мешканців, створюють низку економічних проблем. Проявом незадоволення сільських жителів рівнем життя на селі є їх внутрішня і зовнішня міграція.

Протягом 2020 р. українське село покинули 187163 особи (за всіма видами міграції), у тому числі за межі держави виїхало 4299 осіб (із реєстрацією місця проживання). Коефіцієнт чистої міграції сільських жителів становить $-15,4 \text{ ‰}$ (на 10000 осіб населення). Звичайно, найбільше виїжджає сільська молодь віком 15—24 роки — 43351 особа за рік, 25—34 роки — 44383 особи, 30—45 років — 47624 особи. При цьому 58% сільського населення, яке вибуває, становлять жінки. Результатом масової зовнішньої трудової міграції сільського населення репродуктивного віку є тривале скорочення робочої сили в Україні, відкладення народження дітей, еміграція, руйнування сімей, штучне сирітство. Мігранти, які проживають за кордоном 5—10 років, навіть утративши робоче місце, намагаються лишитися в країні перебування.

Головним напрямом поліпшення міграційної політики в Україні є створення стимулів для повернення тру-

дових мігрантів, у тому числі і в сільську місцевість. Розвиток інфраструктури на селі передбачає: створення соціально-медичних кластерів; відтворення ФАПів; формування освітніх кластерів; орієнтацію на дистанційне навчання дітей у малих селах; відновлення інституту дошкільної і позашкільної освіти.

Одним із стримувальних соціальних факторів безробіття на селі є нестача житла для населення, особливо молодих сімей. На думку І.І. Кичко, "діяльність будівельних компаній з будівництва житла у сільській місцевості доцільно розглядати як напрям соціальної відповідальності бізнесу. Житло в сільській місцевості необхідно будувати паралельно з будівництвом об'єктів соціальної інфраструктури та об'єктів промисловості" [24, с. 165]. Вважаємо, що вирішення питань житлового будівництва стане одним з найбільш дієвих інструментів, що сприятимуть підвищенню привабливості сільських територій для населення та поверненню мешканців, яке раніше їх залишили.

В умовах сучасного інформаційного суспільства та діджиталізації особливою актуальністю набуває вбудовування інформаційної політики держави, яка популяризувала б та "просувала" бренд сільського способу життя для людей, особливо для молоді. До того ж сьогодні в Україні наявні реальні кейси успішних мешканців сільських територій, рівень добробуту яких значно перевищує рівень жителів міст. У такому разі необхідне зміцнення функціональної ролі сільської місцевості у бік позааграрних функцій підвищення привабливості сільської місцевості для проживання населення та загалом споживчої вартості сільського середовища [19].

У комплексному розвитку інфраструктури сільських територій важливе місце належить розвитку сільського туризму. Ще у 1998 р. в Україні було створено Союз сприяння розвитку сільського зеленого туризму. Але цілеспрямованого розвитку сільський туризм так і не отримав. Не потребуючи значних інвестицій і використовуючи переважно приватні джерела фінансування, він може стати джерелом поповнення місцевих бюджетів. Світовою практикою доведено, що сільський туризм швидко окупається і сприяє вирішенню основних соціально-економічних проблем села, оскільки забезпечує: зайнятість сільського населення, насамперед жінок; зростання доходів та підвищення життєвого рівня сільських жителів за відносно невеликих фінансових витрат; поліпшення благоустрою садиб та сіл, розвиток інженерної та соціальної інфраструктури; розширення асортименту продукції присадибного господарства; реалізацію продукції особистого господарства, готових продуктів удома; стимулювання охорони місцевих пам'яток, збереження місцевих звичаїв, фольклору, народних промислів; підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення; зменшення негативних екологічних наслідків діяльності людини.

ВИСНОВКИ

Сьогодні Україна, яка перебуває на перехідному етапі свого розвитку і вимушена долати наслідки глибоких економічних криз, спричинених як геополітичною ситуацією, так і пандемією COVID-19, має стратегічно важливе завдання — зберегти наявний людський капітал українського села. Проаналізовані у статті тенденції засвідчили, що тривале реформування соціально-економічного розвитку держави не вирішило проблем зайнятості населення в сільській місцевості. У результаті цього спостерігається значний відтік сільського населення у міста чи за кордон у пошуку достойного робочого місця та кращої долі.

Це вимагає вжиття невідкладних заходів прямої та опосередкованої підтримки ініціатив щодо збільшення кількості робочих місць на селі, розвитку аграрного бізнесу та відродження галузі тваринництва, стимулювання фермерства й інших форм сільського підприємництва, розвитку самозайнятості селян тощо.

Поруч з іншими обгрунтованими напрямками звертаємо особливу увагу на відродження тваринницької

галузі, яка є соціальною і вирішує чимало стратегічно важливих питань для України. Серед них формування продовольчої безпеки та забезпечення потреби населення в незамінних білкових продуктах харчування високої якості, розширення можливостей експорту продукції та наповнення бюджету і, зрештою, формування стабільних доходів зайнятого сільського населення. Тваринництво взаємопов'язане і доповнює галузь рослинництва, виступаючи основою органічного землеробства, підвищення якості ґрунтів, вирішення екологічних проблем. Крім того, від рівня розвитку тваринництва залежить ефективність переробної галузі і, як наслідок, — зайнятість працівників цієї сфери.

Проблематика регулювання зайнятості населення не обмежена колом порушених у статті проблем. Перспективними напрямками досліджень є розгляд питань формування продуктивної зайнятості за рахунок відродження виробництва трудомістких видів продукції рослинництва (овочі, ягоди, фрукти) і тваринництва, розробка напрямів вирішення проблем молодіжної зайнятості, аналіз демографічного оптимуму як критерію типу відтворення населення, вивчення співвідношень зміни зайнятості у сільському господарстві і обсягів виробництва продукції.

Серед перспективних напрямів подальших досліджень — розробка дієвого механізму регулювання зайнятості населення сільських територій на інституційному рівні, пошук шляхів подолання безробіття за допомогою адміністративних, організаційних, економічних та інформаційних методів, а також налагодження соціального діалогу стейкхолдерів.

Література:

1. Грیشнова О.А., Брінцева О.Г., Шурпа С.Я. Фіктивізація людського капіталу та нові ризики в сфері зайнятості. Науковий вісник Полісся. 2017. № 1 (9). Ч. 2. С. 91—98.
2. Forsythe E., Kahn, L.B., Lange F. Wiczer D. Labor demand in the time of COVID-19: Evidence from vacancy postings and UI claims. *Journal Of Public Economics*. 2020. Vol. 189. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S004727272030102X> (Acced 20 May 2022). <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104238>
3. Kolodziejczak W. Estimation of The Equilibrium Unemployment Level as a Tool for Assessing the Rural Population's Occupational Situation: an Example of Poland. *Proceedings of The 10th Economics & Finance Conference*. September 10—13, 2018, Rome. Pp. 221—233.
4. Kenneth A. Couch, Robert W. Fairlie, Huanan Xu. Early evidence of the impacts of COVID-19 on minority unemployment. *Journal of Public Economics*. 2020. Vol. 192. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047272720301511> (Acced 20 May 2022). <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104287>.
5. Horisch, J. (2021). The relation of COVID-19 to the UN sustainable development goals: Implications for sustainability accounting, management and policy research. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/SAMPJ-08-2020-0277>.
6. Дієсперов В.С. Зайнятість населення в сільському районі. Україна: аспекти праці. 2013. № 4. С. 3—9.
7. Дюк А.А. Організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі в умовах трансформації господарювання. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 108—117. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005108>
8. Лібанова Е.М., Позняк О.В. Зовнішня трудова міграція з України: вплив COVID-19. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 4 (42). С. 25—40.
9. Kolot A., Herasymenko O. Digital transformation and new business models as determinants of formation of the economy of nontypical employment. *Social and labour relations: theory and practice*. 2020. Vol. 10 Issue 1. Pp. 3—54. [https://doi.org/10.21511/slrrp.10\(1\).2020.06](https://doi.org/10.21511/slrrp.10(1).2020.06)

10. Краєвська Г.О. Зайнятість в сільських поселеннях України: проблеми та напрями їх вирішення. Демографія та соціальна економіка. 2015. № 3 (25). С. 209—219. doi: 10.15407/dse2015.03.015

11. Кукель Г.С., Роледерс В.В., Семчук І.В. Оцінка зайнятості в сільському господарстві України. Проблеми системного підходу в економіці. 2020. Вип. 1 (75). С. 47—51.

12. Малік М.Й., Мамчур В.А. Самозайнятість та розвиток несільськогосподарського підприємництва на селі. Економіка АПК. 2019. № 4. С. 39—52.

13. Могильний О.М., Патица Н.І., Грищенко О.Ю. Вплив карантинних обмежень, пов'язаних із COVID-19, на ринок праці та зайнятість у сільській місцевості. Економіка АПК. 2021. № 4. С. 51—67. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104051>

14. Могильний О.М., Козак М.І. Сировинна орієнтація аграрного сектору та її соціально-економічні наслідки для України. Економіка АПК. 2021. № 3. С. 19—32. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202103019>

15. Патица Н.І., Нартюк О.В. Стан і шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні. Економіка АПК. 2020. № 9. С. 42—52. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042>

16. Слюсар С. Т. Аналіз рівня безробіття в Україні: проблеми і шляхи його подолання. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 85—92.

17. Ткачук В.А. Сучасний стан і тенденції розвитку аграрного ринку праці. Економіка АПК. 2019. № 7. С. 6—13.

18. Ткачук В.А. Організаційно-економічні засади ефективної зайнятості сільського населення. Економіка АПК. 2015. № 9. С. 82—88.

19. Шебанін В.С., Кормишкін Ю.А. Диверсифікація використання трудового потенціалу сільських територій. Економіка АПК. 2020. № 8. С. 6—12. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202008006>

20. Пивовар П.В., Пивовар А.М. Формування визначення поняття "сільські території" як економічної категорії. Агросвіт. 2021. № 11. С. 21—33.

21. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.03.2022).

22. Vasylyshyn S., Yarova V. Analytical Provision Of Socio-Economic Security Management At Macro And Microlevels. Studies of Applied Economics. 2020. Vol. 38 (4). URL: <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/3965> (дата звернення: 25.03.2022). <https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.3965>.

23. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2022).

24. Кичко І.І. Житлове будівництво в Україні у контексті урбаністичних та демографічних змін. Демографія та соціальна економіка. 2021. № 3 (45). С. 155—168. <https://doi.org/10.15407/dse2021.03.155>

References:

1. Hrishnova, O.A. Brintseva, O.H. and Shurpa, S.Ya. (2017), "Fiktivization of the human capital and new risks in the sphere of employment", *Naukovyj visnyk Polissia*, vol.1 (9), no.2, pp. 91—98.

2. Forsythe, E. Kahn, L.B. Lange, F. and Wiczer, D. (2020), "Labor demand in the time of COVID-19: Evidence from vacancy postings and UI claims", *Journal Of Public Economics*, [Online], vol. 189, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S00472727-2030102X> (Accessed 20 May 2022).

3. Kolodziejczak, W. (2018), "Estimation of The Equilibrium Unemployment Level as a Tool for Assessing the Rural Population's Occupational Situation: an Example of Poland". The 10th Economics & Finance Conference, Rome, pp. 221—233.

4. Kenneth, A. Couch, Robert, W. Fairlie and Huanan, Xu. (2020), "Early evidence of the impacts of COVID-19 on minority unemployment", *Journal of Public Economics*,

[Online], vol. 192, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047272720301511> (Accessed 20 May 2022).

5. Horisch, J. (2021), "The relation of COVID-19 to the UN sustainable development goals: Implications for sustainability accounting, management and policy research", *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, vol. ahead-of-print.

6. Diiesperov, V.S. (2013), "Employment in rural areas", *Ukraina: aspekty pratsi*, vol. 4, pp. 3—9.

7. Diuk, A.A. (2020), "Organizational and economic socialization of rural entrepreneurship in the conditions of economic transformation", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 108—117.

8. Libanova, E.M. and Pozniak, O.V. (2020), "External labor migration from Ukraine: the impact of COVID-19", *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, vol. 4 (42), pp. 25—40.

9. Kolot, A. and Herasymenko, O. (2020), "Digital transformation and new business models as determinants of formation of the economy of nontypical employment", *Social and labour relations: theory and practice*, vol. 10, no. 1, pp. 3—54.

10. Kraiev's'ka, H.O. (2015), "The employment of labor in rural settlements of Ukraine: problems and ways of resolving them", *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, vol. 3 (25), pp. 209—219.

11. Kukel', H.S. Roleders, V.V. and Semchuk, I.V. (2020), "Estimation of employment in agriculture of Ukraine", *Problemy systemnoho pidkholdu v ekonomitsi*, vol. 1 (75), pp. 47—51.

12. Malik, M.J. and Mamchur, V.A. (2019), "Self-employment and development of non-agricultural entrepreneurship in rural areas", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 39—52.

13. Mohyl'nyj, O.M. Patyka, N.I. and Hryshchenko, O.Yu. (2021), "Impact of COVID-19 quarantine restrictions on labor market and rural employment", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 51—67.

14. Mohyl'nyj, O.M. and Kozak, M.I. (2021), "Raw material orientation of the agricultural sector and its socio-economic consequences for Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 19—32.

15. Patyka, N.I. and Nartiuk, O.V. (2020), "The status and ways of providing the rural population employment in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 42—52.

16. Sliusar, S.T. (2018), "Analysis of unemployment level in Ukraine: problems and ways of its solving", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 85—92.

17. Tkachuk, V.A. (2019), "Analysis of unemployment level in Ukraine: problems and ways of its solving", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 6—13.

18. Tkachuk, V.A. (2015), "Organizational and economic principles of effective employment of the rural population", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 82—88.

19. Shebanin, V.S. and Kormyshkin, Yu.A. (2020), "Diversification of labor potential use of rural areas", *Ekonomika APK*, vol. 8, pp. 6—12.

20. Pyvovar, P.V. and Pyvovar, A.M. (2021), "Formation of the definition of the concept of "rural areas" as an economic category", *Agrosvit*, vol. 11, pp. 21—33.

21. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2022), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 25 March 2022).

22. Vasylyshyn, S. and Yarova, V. (2020), "Analytical Provision Of Socio-Economic Security Management At Macro And Microlevels", *Studies of Applied Economics*, [Online], vol. 38 (4), available at: <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/3965> (Accessed 25 March 2022).

23. The official site of National Bank of Ukraine (2022), available at: <https://bank.gov.ua/> (Accessed 10 April 2022).

24. Kychko, I.I. (2021), "Urban Processes in Ukraine in the Context of Housing and Demographic Change", *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, vol. (45), pp. 155—168.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2022 р.